
V I T A

Eszmecsere, közös gondolkodásra, vitára hívjuk olvasóinkat, a költőket, kritikusokat, teoretikusokat, mindenkit, akit a magyar líra jelenbéli helyzete foglalkoztat! Napjaink honi lírája körül időről időre felfel parázslanak a szenvedélyek, de aki áttekinti a közelmúlt irodalmi eseményeit, több indulattal, sarkított véleménnyel találkozhat, mint higgadtan mérlegelő töprengéssel. Természetesen nem a hevületet kárhozzátjuk, hanem az átfogó széttekintést hiányoljuk. Mert a magyar irodalomban, s literatúránk társadalomban elfoglalt helyét illetően, olyan mértékű változásokat észlelünk, amelyek az eddigieknél pontosabb helyzetértékelésért kiáltanak. A diagnosztizálást megkönnyítendő, szándékosan szűkítettük le a kérdést közéleti költészetünk jelenbéli gondjaira. E kérdéskör feltérképezése — reményeink szerint — líránk egészére nézve is hasznos megállapításokat hozhat. Ezzel a meggyőződéssel tárjuk olvasóink elé Alföldy Jenő vitaindítóját, amelyet szerkesztőségünk felkérésére írt.

(A szerk.)

ALFÖLDY JENŐ

Költészet és politika napjainkban

— Kísérlet —

Minden író — azzal, hogy ír — politizál, pártot vállal. A kérdés csak az: milyen fokú tudatossággal teszi ezt.

Lukács György

Költészet és politika összetartozására bizonyosságul épp elegendő tárgyi adatot sorolhatnék föl a magyar- és a világirodalom kimeríthetetlenül bőséges kincsestárából — de napjainkban sürgetőbbnek vélem az elvi tisztázást, amikor tudós férfiak egész sora bizonygatja, hogy ez az összetartozás nálunk felbomlóban van, vagy már föl is bomlott, s a politika véglegesen más, a líránál objektivebb, „extenzivebb” műfajokba tevődik át, az epikába, filmbe, s a művészeteken kívüli tartományokba: társadalomtudományba, publicisztikába, hivatásos politikusok és népképviseltek napi tevékenységébe.

Elismerem, van ennek a gondolkodásnak realitása és elméleti megalapozottsága. A marxista teoretika szerint „A politika a társadalmi élet azon megnyilvánulásai közé tartozik, amelyek történelmileg átmeneti jellegűek (...) A társadalmi élet politikai aspektusa a társadalmi viszonyok fejletlenségéről tanúskodik és óhatatlanul a múltba vész, mibelyt az emberek közti kapcsolatok megtisztulnak minden olyan lerakódástól, amely az egyenlőtlenség és a kizsákmányolás uralmából adódott. (...) Az emberiség társadalmi homogenitásának a kialakulása a politikának, mint az emberi tevékenység specifikus formájának a végét fogja jelenteni.” (Filozófiai kislexikon, 1970.) A politika eltűnését életünkben eszerint a marxista teoretika lehetségesnek tartja. Mondanom sem kell, ez az elvi lehetőség ma platói messzeségben van tőlünk; megvalósulását, felő, hogy unokáink sem fogják látni.

A mai gondolkodók, akik szerint a költészet elveszítette politikai feladatát, ennél persze gyakorlatibb körülményekre hivatkoznak: a magyar költészet azért fonódhatott össze tradicionálisan a politikával, mert az ország provinciális elmaradottsága, félgymarmati függősége és feudális szerkezete egészen a felszabadulásig nem tette lehetővé, hogy kialakuljanak a politikai élet korszerű fórumai (s itt a kivételek csak a szabályt erősítik), ezért nagyrészt a művészi hivatásuk és hitvallásuk szerint bátrak, álmodni és éberen látni merők, a költők vállalták föl a politikus küldetését. Napjainkra azonban kialakultak a politikának azok a modern, demokratikus fórumai, amelyek – úgymond – levették ezt a „terhet” a lírikusok válláról, s fölszűntették a politikai költészet hagyományainak továbbvitelét.

Semmiképpen se szeretném – szándékomat, illetékességi körömet meghaladón – kisebbiteni azokat az eredményeket, amelyeket a szocializmus céljait követő Magyarország ezen a téren – a demokratikus fórumok megteremtésének terén máig elért. Mégis, a közéleti demokráciának, a hazai hírközlésnek, vagy akár csak az emberi mindennapos érintkezés szociabilitásának és demokratizmusának túlbecsülését érzem ki ezekből az érvekből. Ha igaznak tartom is, hogy az utóbbi években vesztett presztízséből a magyar politikai költészet (és alighanem emiatt az egész magyar költészet), akkor ezt elsősorban nem a közéleti demokrácia kétségbevonhatatlan vívmányainak tulajdonítom. Ezek a vívmányok ugyanis igen sok tennivalót hagytak, azt hiszem, nemcsak nekünk, hanem, mint mondtam, unokáink unokáinak is, amennyiben el nem tántorodunk a szocializmus eredeti céljától, a megvalósult kommunizmus „depolitizált”, vagyis eszményi célképzetétől; attól az állapottól, melyben minden ember minden viszonya az individualitás sérelme nélkül társadalmiasult. A politikai költészet pillanatnyi hullámvölgyhelyzetét én annak tulajdonítom, hogy a felszabadulás utáni évtizedekben jelentőssé nőtt költők (és nemcsak költők, hanem epikusok és közírók is) megfelelő utánpótlás nélkül haltak meg, vagy hallgattak el. Ez azonban nem indokolja, hogy ne lássuk meg azokat a lírikusokat, akik mégis vállalják, hogy az Illyés Gyulák, Veres Péterek és Lengyel Józsefek nyomában tátongó, fájó hiányt betöltsék. Rájuk még visszatérek – egyelőre maradjunk az elviéknél.

*

A lírai költeményekben minden más műfajnál közvetlenebbül jut érvényre a szerző lelkülete, érzelmi, indulati tartománya, gondolatvilága. S jóllehet – Lukács Györggyel szólva – „...nem kristályosodhatna formává még a legbenső-

ségesebb líra sem, amely közvetlenül csak lelkiállapotokat fejez ki, ha nem támaszkodna a külvilág visszatükrözésére és nem idézhetné fel, ha csak indítéként is (... a külvilág képmását” – azért a lényegre szorítkozva kimondhatjuk, hogy a sok évezredes lírai költészet az emberi személyiség önkifejzésének műfaja. A lírai költemény holdudvarába vonva, még a „legobjektivistább” módon kezelt változatban is a személyiségre vall a mű tárgya. A vers – mint József Attila tanítja – nem „önkifejezés”, mert akkor a sírás, a sóhajtás is az volna, hanem valami egyébnek a kifejezése az *én* által – viszont ez föltételezi, hogy a mű tárgya óhatatlanul kifejezi azt, ami által ő maga kifejezésre jut; *ilyen értelemben* tehát mégiscsak „önkifejezés”, minden egyéb műfajnál nagyobb mértékben, „műfajspecifikusan”.

Az emberi személyiség – tehát az, amit a vers „kifejez” – nem egyéb, mint az egyén társadalmi és természeti viszonyainak összessége. Az egyén társadalmi viszonyai térbeliek és időbeliek: a tudatában felhalmozódott és elrendeződött művelődéstörténet, nemzet-, osztály- és történelemtudat, érzelmileg és értelmileg feldolgozott hagyománykincs épp olyan meghatározó lehet a természettől adott alkatára nézve, mint az őt közvetlenül és közvetve körülvevő társadalmi állapotok, pedagógiai hatások, érvényben levő konvenciók és utópiák, elméletek, ideológiák, illúziók, személyes érdekek és kötelezettségek bonyolult, manipulációknak is kitett hálózatrendszere.

Jelen gondolatmenetem szempontjából a politika meghatározása így hangzik – a mai, szocialista Magyarországra értve: a politika az ország uralkodó osztályának és pártjának az államhatalom berendezésében, a kormányzásban követett irányvonala; az osztálynak, nemzetnek az államhatalom megtartására, felhasználására, távlati fejlesztésére, végső fokon mindezen formációk „megszüntetve megőrzésére” irányuló tevékenysége.

Eddig külön-külön esett szó a személyiségről és a politikáról; most már kapcsoljuk össze őket, hogy azután majd a költői személyiségre vetíthessük. Eszerint a politika, az egyes emberre szűkítve, (aktív vagy passzív) személyes részvétel az állam, az osztályok, párt, nemzet, nemzetiségek, szervezetek és egyéb társadalmi csoportok életében. A politikai élet szűkebb körre terjed ki, mint a társadalmi élet; míg a társadalmi élet magában foglalja a nemzeti és népszokások gyakorlását, az úgynevezett „társasélet” minden megnyilvánulását, az egyének a társadalomhoz való egész viszonyrendszerét, és ami talán a legfontosabb: a munkatevékenységet – addig az egyén politikai élete „csupán” attól függ, hogy mennyiben vesz részt, és hogyan, abban a mozgalomban, mely a szervezetség különféle, lehetséges fokozatait mutatva, hatalmilag irányítja vagy akarja irányítani a társadalmi életet. A politika tehát csak része a társadalmi életnek, míg a társadalom élete magában foglalja a politikát.

Más kérdés, hogy mindezeket tudatosítva is, milyen rangot adunk a politikának, az ember politikai cselekvésének, meggyőződésének, akár önkéntelen politikai cselekvésének, meggyőződésének, akár önkéntelen politikai megnyilvánulásának. Még csak vázlatos képet sem kívánok most adni arról, hogy a politizálás milyen sarkalatos különbségeket mutat történelmi korszakokként, társadalmi osztályonként, országonként, rétegenként és nemzetiségként. Csupán annyit szeretnék megállapítani, hogy a politizálás ugyanúgy az ember nembeli lényegéből fakadó tevékenység, mint ahogy a nembeli lényegből következik az ember erkölcsi érzéke, a humorérzéke, az esztétikai érzéke – vagy ami a magyar politikai költészettel hagyományosan összefonódva oly sokszor említtetik: a szerelem. Igaz, hogy létezik embertelen politika, erkölcs, humor, esz-

tétizálás, mi több, még embertelen szerelem is létezik – de az, hogy például hazudni is csak ember tud, még nem teszi a hazugságot nembeli lényegre utaló tulajdonsággá; ez csupán az őszinteség dialektikusan tagadó fogalompárja, mely szükségképpen a nembeli lényegyet is tagadja.

A modern társadalomban minden egyén, ha akarja, ha nem, társadalmi lény, „zoon politikon”, és az egyik ember nem abban különbözik a másiktól, hogy társadalmi lény-e vagy sem (mindenki az, kivéve a remetéket és robinzonokat), nem abban, hogy függ-e a politikától vagy sem (mindenki egyaránt függ tőle) –, hanem abban, hogy mennyire tudatosan, szándékosan, elhatározottan és tevékenyen veszi ki részét a politikai életből; hogy mekkora erőfeszítéssel és hatáskokkal politizált. *Bálint György* írta a fasizmus korszakában: „*Közéletet a nagy tömeg minden egyéne, anélkül, hogy a legkisebb mértékben is beleszólhatna a közéletbe. Mindenki közéleti szereplő, helyesebben: közéleti statisztá. Szereplésével sohasem aratbat sikert, de azért ugyanazokkal a nehézségekkel kell megküzdenie, mint a főszereplőknek.*” A szocialista társadalomnak eredeti célja az, hogy mindenki teljes jogú, autonóm szereplője legyen a közéletnek, még akkor is, ha vannak a politikának „hivatásosai” és „nem-hivatásosai”. Szónoki kérdésem: miért éppen a politikával, közéletiséggel hagyományosan összeforrt költészet mondjon le arról, hogy akár „hivatásosként”, akár „nem-hivatásosként” részese legyen a politikának, a közéletnek? De hiszen a mindennapi életben az egyén annál inkább lesz *bivatásosa* a politikának, minél kevésbé hivatalosan politizál!

*

Miként a politika a görög polisz – a városállam – szóból ered, úgy a modern társadalomban élő ember politizáló (választó, szavazó, a nyilvánosság előtt véleményét hallató) magatartásformájára is van a francia forradalom óta elnevezésünk: a francia *cité*-ből – a város szóból – származó *citoyen*. (A szóban foglalt fogalom tulajdonképpen már az itáliai városállamok korában megvolt – gondoljunk *Dante* guelf-jeire és ghibellin-jeire –, és megvolt az ókori Athénben, sok szempontból máig példaadó formában; *Alkaios* versei a tengeren hánykódó hajóhoz hasonlított államról, *Aiszkülosz* kardaljai a szalamiszi csatáról, *Bakkülidész* vagy *Szimonidész* és még számos költő művei, bámulatosan magas fokú társadalmiasultságra, közéleti aktivitásra utalnak.) A *citoyen* a polgári korszakban a politikából üzletet csináló burzsoá ellentéte.

A *citoyen* a progresszív elméletek értelmezésében úgy jött át a magyar köztudatba (már amennyiben átjött), mint állampolgár, polgártárs, elavultabb változatban „honpolgár”; eredetileg a francia forradalom jakobinus eszméket valló, szabadságra, egyenlőségre és testvériségre fölesküdtő közösségi embere, az intervenciók erőivel szemben hazafi. Magyarországon épp úgy megvoltak követőik, mint Oroszországban és egyebütt; a magyar *citoyen* útja szinte a francia forradalommal egyidőben ered *Kazinczyval*, *Martinovitsékkal*, *Batsányival*, *Csokonaival*, hogy aztán bebörtönzésük, lefejeztetésük, emigrációjuk vagy korai haláluk után fél évszázaddal újjászülessék *Petőfiben*, *Vasváriban* és *Vajda Jánosban*, s erőteljes *citoyeni* vonásokkal tegye markánsabbá *Kölcsey*, *Vörösmarty*, *Bajza*, *Kossuth*, *Szemere*, a *Madarász testvérek*, *Táncsics* és mások arcélét. A magyar *citoyen* legtudatosabban *Petőfiben* és ismét jó fél évszázaddal később *Ady Endrében* testesül meg. *Ady* kortársai közül irodalmunkban – ha sokszor cinizmusba, szkeptícista „fekete” humorba burkoltan is – véleményem szerint *Karinty Frigyesben* és persze *Nagy Lajosban*, *Móriczban* élt legerősebben a magyar *citoyen*, az autonóm társadalmi tudatú, radikális véleményt alkotó, választó ember.

A polgári társadalom győzelmes pillanatában született citoyen fogalmát kel-
lene tudatosabban kiterjeszteniünk a szocialista viszonyokra és ott alkalmazni.
Vitapartnereim segítségével szeretném meghatározni – vagy a meghatározást
kezdemenyezni – ezt az embertípust: a *szocialista citoyent*.

A magyar citoyen útja irodalmunkban József Attilával, Déry Tiborral, Len-
gyel Józseffel, Sinkó Ervimmel, Lukács Györggyel folytatódik. Illyés Gyula
gyermekként már ott van a tizenkilences forradalomban születő, kommunista
citoyen típusának soraiban, s amikor íróilag felnő, egyik vezéralakja lesz a
népi írók mozgalmának, később egész irodalmunknak, a *Magyar Csillag* szer-
kesztésétől haláláig. A népi írók közt másféle árnyalatok is megjelennek, de a
Márciusi Front, majd az antifasiszta *Történelmi Emlékbizottság* harcaiban a
citoyen elnevezést megérdemlő, új értelmiség kétségtelenül ebből a mozgalom-
ból nőtt ki, mint a későbbi NÉKOSZ-mozgalom elődje. A *Szép Szó* és más ra-
dikális fórumok körül is formálódik egy értékes árnyalat; a harmincas évek
értelmiségi mozgalmai sok nélkülözhetetlen színnel gazdagodnak. Radnóti
Miklós és Bálint György például mindenféle szektás csoportérdeknek fölilemel-
kedve munkálkodik egyszerű életművén.

Kassákkal kezdődően jelenik meg a magyar szellemi életben a *proletár
citoyen* típusa; fájdalmas tudat, hogy az emigrációban nem mindig jól tájéko-
zódó Lukács György, a marxista teoretika legjelentősebb alakja, teljességgel
félreérti és éles hangon elmarasztalja, mint „szociálfasisztát”; ezzel szinte meg-
ismétlődött József Attila lefasisztázásának szörnyű esete. Király István „ci-
toyen-magányról” beszél enciklopédikus jelentőségű Ady-monográfiájában; ez
a citoyen-magány a maga szocialista változatában még dermesztőbb és még
nagyobb légszomjjal sújtja a szellem emberét a Horthy-korszakban, mint a
Monarchiában. A harmincas években szerveződik a proletariátusnak egy új ért-
elmisége, mely nem csupán kivételes, „született zseniket” adott, mint koráb-
ban Kassák, József Attila vagy *Derkovits Gyula*, hanem közös programokat
szervező, egységes csapatok létrejöttét ígerte, mígnem a fasiszta terror szét nem
zilálta, munkaszolgálat, fronttal vagy népirtó törvénykezéseivel. Mégis akad-
tak e munkásírók közül, a „fényes szellők” nemzedékével párhuzamosan, akik
a felszabadulás után kifejhették munkásságukat; az új magyar líra egyik leg-
jelentősebb alakja, *Benjámín László* személyében – minden átmeneti torzulás
ellenére, azaz éppen ezek tanulságait levonva – rendkívül fontos, új tulajdon-
ságokkal gazdagodott a költészetben a szocialista citoyen. Ő, aki a háborús
években *Kikiáltom dicsekedve* című versében, ahol teljes bizonyossággal mond-
hatta ki, hogy „*Fűjbat felém a jólnevelt bölcs: / az én erkölcsöm tiszta erkölcs*”
– azt vághatta oda a hivatalos Magyarország gazdáinak, vagyis osztályellen-
ségeinek, hogy „*az ellenséghez tartozom!*” Ez a proletárváltozatú citoyen-
öntudat méltó ahhoz, amit e korszakban a korábbi nemzedék legjobbjai, József
Attila, Illyés és Radnóti vallottak verseikben.

Váratlanul érte azonban s fölkészületlenül a szociáldemokrata mozgalom e
következetesen baloldali költőjét a fordulat éve utáni átalakulásban a szek-
tás politikai berendezkedés irodalompolitikája, követelményrendszere, a párt-
fegyvelm értelmezése. A kiváló költő jóhiszeműen sétált egy időre a sematiz-
mus zsákutcájába, melynek semmiféle alternatívája nem mutatkozott a látha-
táron. Nem mutatkozott akkor sem, ha nem felejtkezünk el a fontos tényről,
hogy a nemzetközileg is nagy jelentőségű magyar teoretikus, Lukács György
már a felszabadulás évében – szerintem mindmáig érvényesen – kifejtette el-
méletét a pártköltő helyes értelmezéséről, igaz, egy többpártrendszerű demok-

rácia körülményeire értve, melyben azonban a kommunista és a szociáldemokrata párt (és ne feledkezzünk meg az erősen baloldali parasztpártról se, mely például Nagy Lászlót a „Pártom te kardos angyalom” kezdetű dalra ihlette!) az uralkodó és kormányalakításra esélyes pártok közé tartozik. Lukács György elmélete az 1948–49-től életbelépett irodalompolitikai helyzetben elvesztette minden nyilvános érvényét, s mindmáig arra várt, hogy újragondoljuk. Íme néhány részlet a röpiratból:

„Az igazi történelmi fejlődés éppen a fordítottját mutatja annak, amit a pártköltészetéről elszórt polgári rágalmak hirdetni szoktak. Ezek nagyjából így szólnak: volt valamikor a tiszta irodalom – és azután jöttek a pártok, a demokratikus politikai élet és elrontották a költöket. A valóságban mindez éppen megfordítva játszódott le. A politikai költészet jóval előbb lépett fel, mint a megszervezett, modern pártok. Itt nem beszélünk az ókori líráról, mert ott igen kifejlett pártélet volt. De a polgári társadalom keletkezése idejében egymás után lépnek fel a nagy pártköltők is, ahol még egyáltalában nincsenek politikai pártok... Így Lessing, Shelley, sőt még Heine is pártköltők, párt nélkül.” Lukács György kifejti, milyen sarkalatos különbség van a mozgalmi „plakátköltő” és az igazi pártköltő között: míg az előbbi a lehető leglaposabb értelemben beéri a napi aktualitású alkalmi versek írásával, addig a pártköltő pátosza „lenyúlik az élet végső kérdéseire”. A pártköltészet tehát ugyanúgy az emberi személyiség totalitását fejezi ki a maga szemszögéből, mint a szerelmi költészet, a tájköltészet, vagy bármely tárgyú, tematikájú vers.

Lukács György a pártok megjelenését megelőzően fellépő „pártköltők” – a Shelley-k, Heinek, Ady Endrék – jellemzése után fontosnak tartja jelezni, hogy „...ha egyszer itt van már a párt, ha találkoznak párt és pártköltő, viszonyuk mégsem problémamentes”. És a sztálini korszakban nem tartózkodik attól, hogy leírja: „A szektaszellelem csak a plakátköltőt ismeri el pártköltőnek... az igazi pártköltő mindig a párt nagy, nemzeti, humanisztikus, világtörténelmi bivatásának énekese.” S az ismert optimizmus-pesszimizmus vitákat évekkkel megelőzve, leszögezi: „A költői szabadsághoz hozzátartozik a kétségbeesés szabadsága”. S ami talán a legfigyelemreméltóbb gondolatmenetében, a telibetaláló metaforapár a pártköltőről és a plakátköltőről: „A pártköltő soha se vezér vagy sorkatona, hanem mindig partizán.” Az autonóm emberről beszél, József Attila szavával, „Az én vezérem bensőmből vezérel!” elvét valló és követő lírikusról. „Ez nem jelent sem anarchiát, sem véletlenszerű összefüggést, csupán a párttevékenység és a pártköltő lényeges vonásai közti helyes kapcsolatok helyes felismerését és megfelelő gyakorlati alkalmazását.”

Mindezt ha Benjámin László költői útjára alkalmazzuk, azt látjuk, hogy az 1949 és 1953 közé eső néhány év kollektív tévelygése után pontosan ennek a viszonyoknak a lehető legmélyebben átgondolt és magasabb szintre emelt újraalkotása történt meg verseiben. Fájlalhatjuk, hogy a hatvanas évek második fele óta erősen megritkultak újabb versei, de tudomásul kell vennünk – és ilyen értelemben kell teljesnek tekintenünk életművét –, hogy az 1953 utáni másfél évtizedben írt munkáival egy irodalomtörténelmi korszak zárult le, a szocializmusért harcoló, a szocialista berendezkedésért pártfegyelmet vállaló, majd a szocialista költői autonómia visszaperléséért munkálkodó költészet korszaka.

A később indult költők nemzedékei is számtalan eredménnyel gazdagították politikai líránkat, s nélkülözhetetlen új vívmányokat hoztak a szocialista ci-toyen formálódásához. Csoóri Sándor esszéi, publicisztikái az új, közösségi kultúrateremtésért, **Eörsi István** felvilágosító erejű, ironikus közirói tevékenysége,

Mezei András bátor „beleszólásai” a technokraták és más, bürokratikussá vált hatalmi helyzetű felelős emberek hatásköre alá tartozó gazdasági és morális kérdésekbe, *Fekete Gyula* és *Bertha Bulcsu* intézményeket pótló interpellációi a népesedés, illetve a mentálhigiéniá megannyi országos jelentőségű kérdésében – mindez és még sok-sok jel arra vall, hogy irodalmunk nem vesztette el erőtartalmait a citoyeni írómagatartás továbbfejlesztéséhez. Magában a lírában, úgy gondolom, *Ladányi Mihály* hallatja legkövetkezetesebben és legszínvonalasabban az autonóm szocialista ember hangját. Mondhatnék más neveket is, de mielőtt szavaimból egy féloldalas, értékrendet veszélyeztető összkép kezdene kibontakozni, sietve szeretnék valamit tisztázni.

Kétségtelen, hogy irodalmunkban meglehetősen presztízsvesztés érte a színvonalasan folytatott közéletiséget, a politikai költészetet. Ezért tartom szükségeseznek, hogy szóljak az érdekében, tudatosítsam hagyományait és reményekre jogosító mai tüneményeit. Mindamellettt kínosan érzénem magam, ha valaki azt olvasná ki szavaimból, hogy az irodalmi – költészeti – érték, meg a politikai költészet közé egyenlőségi jelet teszek. Lukács György említett tanulmányában olvashatjuk, hogy a politikai tudatosság tekintetében három fokozatot is megkülönböztethetünk, mely egyáltalán nem jelent egyszersmind értékfokozatokat. Az első fokozathoz tartozó költő „öntudatlanul, igen gyakran szándéka és akarata ellenére politizáló költő volna” – és *Babitsot* hozza föl példaként. A második típushoz *Goethét*, *Tolsztojt* vagy *Thomas Mannt* sorolja; náluk sincs szó a napi politikában való elvegyülésről, de tisztában vannak azzal, hogy „a világ megváltozott tartalmai és szerkezete új költői formákat követelnek meg”, és gondos mérlegelés tárgyává teszik progresszivitásukat. A harmadik típus – melyhez Adyt sorolja – a tulajdonképpeni (akár párt nélküli) pártköltő. Szó sincs tehát arról, hogy minél politizáltabb valamely költő lírája, annál értékesebb; ez vulgáris és szektás felfogás, melyet az elmúlt korszakban szerencsésen meghaladtunk. Amellett, ahogy *Babitsnak* és még sok, „apolitikusként” elkönyvelt költőnek is vannak politikai szempontból igen jelentős megnyilatkozásai, a jelentős tehetség pontos és becsületes társadalom- és önábrázolása (amilyen szerintem életműve nagy részében *Szabó Lőrincé* is volt) az ellenkezőjét demonstrálhatja annak, amit bizonyítani akar – itt elég, ha a balzaci paradoxonra gondolunk. És ha tüzetesen megnézzük a felszabadulás utáni évtizedek magyar líráját, azt látjuk, hogy a korántsem politizáló természetű lírikusok legjava bőséggel teremtett politikai értelemben is jelentős művet; gondoljunk *Weöres Sándor*, *Kálnoky László*, *Vas István*, *Jékely Zoltán*, *Csanádi Imre*, *Nagy László*, *Pilinszky János*, *Jubász Ferenc* és még jó néhány kitűnőségünk munkásságára, melyből tucatjával és tucatjával szemelgethetnénk az olyan erős közéleti töltésű műveket, melyek nélkül a politikai líráról adott kép csonka és kirekesztősdít gyaníthatóan hiányos volna. (Egyszer meg kellene írni a politikai líra hazai történetét, hogy ez világossá váljon, egészen a legfiatalabbakig.)

Megközelítőleg sem sorolhatom föl a mai társadalomnak azokat a területeit, ahol nemcsak a közélet és a politika hivatásosai, hanem oly régóta bevált „amatőrjei”, a költők is megtalálhatják tennivalójukat. S határozottan elzárkózom az elől, hogy akár csak megkíséreljek „témákat” vagy „programokat” adni a politizáló vagy politizálni vágyó újabb költőgenerációknak. Még csak nem is ötleteket kívánok adni, csak szempontokat sorolok föl jelzésszerűen, a teljességnek csupán töredékét érzékeltetve.

Először is szeretném megismételni, amit *B. Nagy László* mondott írószövetségi felszólalásakor, a hetvenes évek elején: a szocialista társadalomban élő költő *illetékességét* hangsúlyozta közdolgoinkban – s én most ennél is szerényebb leszek: a költők *illetékességtudatára* szeretném irányítani a figyelmet, mely a jelek szerint egyre szűkülő tendenciát mutat, ellentmondva az új típusú citoyen-magattartás iránti szükségletnek. „*Tessék sürgősen megváltani a világot!*” – mondanám legszívesebben *Bálint Györggyel*.

A részletfeladatok meghatározásakor tisztázni kellene, melyek a szocialista politikai költészet mai specifikumai, mert abban biztos vagyok, hogy ezek nem lehetnek a polgári társadalomban élő citoyenköltő másolatai. Egészen más a helyzet, amikor valaki az osztályuralomért küzd a költészet és közírás terepén, mint amikor valaki a társadalmi berendezkedés szociabilitását és demokratizmusát fejleszteni akarja. Vannak olyan hagyományos költői magattartástípusok, amelyeknek másolgatása komikus és anakronisztikus pozítségbe fulladhatna. Ha a citoyen-polgár a burzsoának, akkor a szocialista citoyen a politikailag közömbös nyárspolgárnak és a bürokratának az ellentéte.

Megszívlelendőnek tartom viszont, amit *Pozsgay Imre* hangoztat a *Művészet és politika* című tanulmánygyűjteményben, *Minden író felelőse a nemzet sorskérdéseinek* cím alatt: „...néhány fontos kérdést újra kellene fogalmazni. Például ilyeneket: – Író és politikus, irodalom és politika hogyan működhetnek együtt a társadalmi átalakulás és a jólét árnyékában keletkezett vagy fennmaradt, az embert lealacsonyító jelenségek megszüntetésében, a népszaporulat, a szegénység, az öngyilkosság, az alkoholizmus vágta sebek enyhítésében, megszüntetésében? – Hogyan építhetnénk tovább természet és történelem adta szövetségeseinkkel, a kelet-európai népekkel barátságunkat, együttműködésünket úgy, hogy ki-ki a maga hazájában becsülje nemzetiségeit, óvja a saját érdekében is sorsukat? Hogyan értethetnénk meg velük, hogy a batárainkon kívül élő magyarság fennmaradása, anyagi és szellemi gazdagodása nem csupán e térség lelkiismereti kérdése, hanem közös érdekünk is?” Az államférfiúi felelősséget éreztető szavak, íme, kérdésekként hangoztak el; most már a helyes választ is meg kellene találnunk.

Végezetül azt a véleményemet szeretném kimondani, hogy a szocializmus társadalmi keretei között minden kultúrateremtő, kultúrafejlesztő, az emberek önismeretét, közösségi érzését, esztétikai és erkölcsi érzékét, minden humánus jellemvonását, munkaszeretetét és minőség iránti érzékenységét fejlesztő irodalmi mű – legyen az vers, novella, regény, film vagy esszé – politikai jelentőséget kap. Ennek tudatában kívánok mielőbbi föllendülést, sikert és növekvő népszerűséget a *tudatosan politizáló* költészetnek, a *Petőfi-, Ady-, József Attila-i* hagyomány bensőből vezérelt követőinek.

1984. június 10.